

**ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARI BILAN BIRGALIKDA
ZAMONAVIY PSIXOLOGIK BILIMLARDAN FOYDALANGAN XOLDA
PSIXOKORREKSIYON MASHG‘ULOT SIFATIDA TRENNINGLAR
O‘TKAZISHNING MOXIYATI**

J.G. Tursumatov

*O‘zbekiston Respublikasi Ichi Ishlar Vazirligi
Akademiyasi 3-o‘quv kursi kursanti*

Annotatsiya: *Xodimlar psixologik tayyorgarligining xususiyatini belgilovchi markaziy bo‘g‘in, o‘zak uni o‘tkazish usullaridir. Bu o‘rinda operativ xizmat vazifalarini samarali bajarishga imkon beruvchi psixologik tayyorgarlik rivojlantiriladigan va uning zarur darajasiga erishishga yordam beradigan usullar nazarda tutiladi. So‘nggi vaqtlarda psixologik tayyorgarlikni tashkil etishda ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy psixologik treningidan foydalanish borgan sari ko‘proq ahamiyat kasb etmoqda. Kasbiy psixologik trening xodim shaxsining kasbiy muhim xislatlarini samarali rivojlantirishga imkon beruvchi maqsadga qaratilgan mashqlar tizimidir.*

Kalit So‘zlar: *Xodim, shaxs, muammo, stress, trenning, korreksiya, agressiya, buyrug‘, frustratsiya, ro‘lli o‘yin, ta‘lim, extiyoj.*

Yurtimizda xususan, Ichki ishlar organlari tizimida olib borilayotgan keng ko‘lamli islohatlar natijasida psixologik xizmatning fuqorolar hamda xodimlar orasidagi ta‘siri oshdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ichki ishlar organlarini xalqchil professional tuzilmaga aylantirish va aholi bilan yanada yaqin hamkorlikda ishlashga yo‘naltirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2023-yil 20-yanvardagi

PQ–10-son qaroriga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirining “Ichki ishlar organlari faoliyatini psixologik ta‘minlashning sifat jihatdan yangi tizimini joriy etish to‘g‘risida” gi 185 – sonli buyrug‘i qabul qilindi. Ushbu buyrug‘da mutaxassis psixologlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish, ular tomonidan olib boriladigan trenning mashg‘ulotlar, xodimning xizmat davomidagi psixologik xolatini aniqlashga yordam

beradigan metodik test va so'rovnomalar ro'yxati keltirilgan bo'lib, ushbu metodikalar yordamida xodimlar tomonidan sodir etilayotgan jinoyat va huquqbuzarliklarni bartaraf etiladi va ularni oldi olinadi.

Shaxsni individual, o'ziga xos shaxs - ma'lum bir tarixiy davrning ijtimoiy rivojlanishining mahsuli bo'lib, unga xos individual, biologik va ijtimoiy jihatdan aniqlangan psixikaning xususiyatlari va sifatlari bilan ta'riflanishi mumkin. Lekin inson nafaqat inson, balki organizm hamdir. Shuning uchun, yuqoridagi ta'rifni aniqlab, shuni aytish kerakki, shaxs - bu ong tashuvchisi sifatida e'tirof etish maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

Shaxs o'ziga xos xususiyatlarning individual funktsional tuzilishiga ega. Individual shaxs xususiyatlari, odatda xususiyatlar deb ataladi, o'zgarishlarga duchor bo'ladi (turmush sharoitlari, tarbiya, patologik jarayon va boshqalar). Shuning uchun ular odatda faqat tuzilish haqida emas, balki shaxsiyatning dinamik tuzilishi haqida gapirishadi.

Kasbiy psixologik trening usullari operativ xodim uchun zarur bo'lgan xislatlar, ko'nikmalar va mahoratni samarali shakllantirish va rivojlantirishga imkon beradi.

Bilish xislatlari treningiga kasbiy xotira, kasbiy kuzatuvchanlikni rivojlantirish va kasbiy idrok tajribasini to'plash bo'yicha treninglar, kasbiy ziyalikni rivojlantirish bo'yicha mashqlar kiritiladi.

Kommunikativ trening psixologik aloqa va ishonchli munosabat o'rnatish, operativ qiziqish uyg'otuvchi shaxslarga psixologik ta'sir ko'rsatish ko'nikmalarini egallashni bildiradi.

Xodimlar operativ xizmat vazifalarini bajarish jarayonida turli rollarni bajarishlariga to'g'ri keladi. Boshqa qiyofaga kirish, o'z xattiharakatlarini niqoblash

va asoslash qobiliyati ichki ishlar organlari xodimlari kasbiy mahoratining zaruriy tarkibiy qismi bo'lib, unda tegishli xislatlarni shakllantirish uchun rolga kirish treningi katta ahamiyat kasb etadi. Rolga kirish ko'nikmalari rol' gimnastikalari, ya'ni nutqqa va nutqsiz vositalarga tegishli rolga mos tashqi ifodali belgilar bag'ishlash, ushbu vositalarni qo'llashda improvizatsiya qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlarni bajarish orqali rivojlantiriladi.

Hissiy-irodaviy jarayonlarni boshqara olish ko'nikmalarini egallash uchun psixologik boshqaruv mashqlaridan foydalaniladi. Bu mashqlar shaxsning hissiy holatlarini boshqarishga, ortiqcha asabiy zo'riqishni bartaraf etishga, xodimning faoliyatida muayyan ijobiy kayfiyat yaratishga imkon beruvchi o'zini o'zi boshqarishning eng oddiy usullaridan foydalanish ko'nikmalarini egallashga qaratilgan. Ushbu guruhga autogen mashqlar, irodaviy o'zini o'zi boshqarish usullarini boshqarishni egallash ham kiritilgan.

Psixotexnik o'yinlar xodimlarni psixologik tayyorlashning samarali usuli bo'lib, o'yin tarzidagi xatti-harakatlarni bajarish orqali muayyan xislatlarni shakllantirish uchun qo'llaniladi. Psixotexnik o'yinlar psixologik jihatdan amaldagi vaziyatlarga yaqin bo'lgan,

haqiqatda mavjud bo‘lgan vaziyatlarni qaror toptirishga asos bo‘ladigan muayyan ro‘llarni, o‘zaro harakatlarni bajarishni nazarda tutadi.

Psixologik tayyorgarlik usullariga operativ xizmat faoliyati sharoitlari va qiyinchiliklarini psixologik modellashtirish ham kiritiladi. Bu operativ xizmat faoliyatining haqiqiy sharoitlariga yaqin bo‘lgan tashqi va ichki (psixologik) sharoitlarni yaratishga imkon beruvchi yo‘llar, usullar va vositalar majmuasidir.

Kasbiy psixologik treningni amalga oshirishda uni tashkil etishning muayyan prinsiplariga suyanish zarur. Quyidagilar umumiy prinsiplardir:

- treningning ilmiy asoslanganligi va maqsadga muvofiqligi;
- treningning kasbiy yo‘nalganligi;
- uni o‘tkazishda muntazamlilik va ketma-ketlik;
- ta‘lim oluvchilarning ongliligi va faolliligi; tayyorgarlik ko‘rishning barcha uchun

osonligi.

Treningning kasbga yo‘nalganligitayyorgarlik vazifalari va mazmunining xodimlar kasbiy faoliyatining xususiyatlari va ular duch keladigan psixologik qiyinchiliklardan kelib chiqib maksimal darajada aniqlik kiritilishida ifodalanadi. SHuningdek, ana shundan kelib chiqib o‘quv vazifalari, usullari, ob‘yektlarini tanlash, shart-sharoitlari va harakatlarni imitatsiya qilish zarur.

Kasbiy psixologik treningni o‘tkazishda muntazamlilik va ketmaketlik yangi bilim, ko‘nikma va uquvlar avvalgilarining asosida egallanganda, avvalgilari esa rivojlantirishni talab etganda psixologik tayyorgarlikni o‘tkazishda qat‘iy mantiqiy aloqa bo‘lishini talab etadi. Bunda oddiydan murakkabga, sinalgandan sinalmaganga tomon borish; mashqqiluvchilarning haqiqiy bilimlarini va avvalgi mashg‘ulotlarda erishgan natijalarini to‘liqhisobga olgan holda katta, ammo bajarsa bo‘ladigan qiyinchiliklarni yaratish zarur. Ushbu mashg‘ulot topshiriqlari (vazifalari, sur‘ati, sharoitlari va sh.k.)dagi qiyinchiliklar avvalgilaridan biroz ko‘proq bo‘lgani ma‘qul. Agar mashqqiluvchi, harakat qilishiga qaramay, vazifani umuman bajara olmayotgan bo‘lsa, qiyinchilikni kamaytirish lozim.

Ta‘lim oluvchilarning ongliligi va faolligi printsipi xodimlarning o‘z qobiliyatlarini takomillashtirib borishlari, bilim olishlarini faollashtirish, psixologik tayyorgarlik bo‘yicha mashg‘ulotlarga barqaror qiziqishlarini shakllantirishga qaratilgan ongli faoliyatini ta‘minlashdan iborat. Mashqqiluvchi nimani va qanday tartibda bajarish kerakligini aniq tushunib olishi zarur. Bunda harakatni egallash sur‘atlari va darajasi hamda amaliyotda bajarish samaradorligi oshadi.

Tayyorgarlik ko‘rishning osonligi prinsipi psixologik tayyorgarlikni xodimlarning zarur bilimlar hamda talab etilayotgan ko‘nikma va uquvlarni o‘z aqliy va jismoniy kuchlarini muayyan darajada zo‘riqtirish evaziga ongli ravishda o‘zlashtira olishlari uchun qulay tarzda tashkil etish va o‘tkazishni talab etadi.

Kasbiy psixologik treningni samarali tashkil etishning muhim shartlaridan biri xodimlarning o‘z imkoniyatlarini, kasblari uchun muhim shaxsiy xislatlarining rivojlanganlik darajasini bilishlaridir. Bu esa xodimga tayyorgarlik dasturini to‘g‘ri belgilash, o‘z kuchlarini kerakli yo‘nalishda jamlash imkonini beradi. Bu borada xodimga o‘z psixologik imkoniyatlarini yaxshiroq bilish imkonini beradigan muayyan oddiy psixodiagnostik usullardan foydalanish katta yordam berishi mumkin. Mazkur qo‘llanmaning birinchi ilovasida har qanday xodim foydalanishi mumkin bo‘lgan bir qator psixodiagnostik usullar berilgan. I Bob bo‘yicha xulosalar

Tadqiqot ishimizning birinchi bobida ichki ishlar organlari xodimlari psixologik trening tushunchasi va uni namoyon bo‘lishining psixologik-pedagogik asoslariga oid fikrlar keltirilgan. Unga ko‘ra, quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin: demak xodimlarning xizmat davomida mavjud ijtimoiy me‘yorlarning buzilishga, xizmat davomida va jamiyatda o‘zi yoki uning atrofida qilgan aziyat chekishiga, va bunday xodimlar bilan psixologik trening mashg‘ulotlarini olib borish ushbu metodlar asosida ma‘lum maqsad va vazifalarga erishishdir. SHuni alohida takidlash kerakki, shaxsda bunday xulq-atvor shakllanishining bir necha bosqichlarini ko‘rsatish mumkin:

1. ehtiyojlarning dolzarbligi - ya‘ni qaysidir ehtiyojni qondirish nihoyatda zarur bo‘lib qoladi.
2. motivlarning vujudga kelishi va rivojlanishi.
3. maqsad qo‘yilishi.
4. maqsadga erishish yo‘llarini tanlash.
5. natijani oldindan tasavvur etish-prognoz.
6. qaror qabul qilish va ijro etish kabi bosqichlarda yuzaga kelishini fan doirasi hamda real hayotdandan olib qaraydigan bo‘lsak haqiqatga zid kelmasligi barchamizga aniq va ravshandir.

Bundan tashqari, ichki ishlar organlari xodimlari faoliyatida psixologik trening o‘tkazish va xodimlar bilan metodikalar olib borish va ushbu metodikalarni xulosalari bilan oshkora va nooshkora malum qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining «Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida»gi 2014 yil 14 may qonuni O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami. – 2014. – №20. – 221-m.
3. O‘zbekiston Respublikasining «Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida»gi qonuni (2010 yil 29 sentyabr’).
4. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz. T.7. – T., 1999.

-
5. Karimov I. A. O‘zbek xalqi hech qachon, hech kimga qaram bo‘lmaydi. T.13. – T., 2005.
  6. Kriminalogya. Maxsus qism. (I. Ismailov, Q.R. Abdurasulov).
  7. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining kriminalagik tavsifi va oldini olish. (B.A.Umirzoqov.)
  8. Deviant xul-atvor psixologiyasi. (I.M. Hakimova)
  9. B.R.Kadirov “Способности и склонности” .
  10. Voyaga yetmaganlar o‘rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonun.
  11. Voyaga yetmaganlarning g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb etishning profilaktikasini tashkil etish. (Sh.R.G‘ofurov)